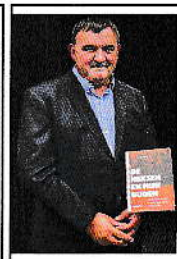

Elck zegg'het voorts

Nieuwpoortse archiefkrant

Verschijnt viermaandelijks - jaargang 9 - nr. 3 - juli 2017

Editoriaal

Nu onze vereniging "Vrienden van het Patrimonium", onder deze naam, haar zilveren jubileum heeft rond gemaakt, starten wij met de 10e jaargang van onze archiefkrant in november.

Elk jaar wordt het publiek te Nieuwpoort herinnerd aan het proces van Jeanne Panne in 1650. Dankzij het werk van J. Monballyu kunnen we de historie van de zgn. heksenprocessen wat ontdoen van wat de volkse literatuur ervan gemaakt heeft.

Uit het omvangrijke stadsarchief, waarvan in de loop der jaren vele stukken zijn gepubliceerd, brengen we een Havenreglement uit 1681 in moderne zetting naar voor. Eveneens lezen we een bladzijde uit het Camarbouck.

Een ànder document vertelt iets over de tarieven bij de uitoefening van de justitie uit de tijd van keizer Karel V uit 1541.

Nieuwpoort deed in 1502 in een proces beroep op de voorspraak van een lid uit de familie Moreel ... waarvan er schitterende portretten bestaan.

Uit de pers van die tijd halen wij een reportage aan van een bezoek door koning Leopold II op uitnodiging van de ongekroonde koning van Nieuwpoort-Bad : Benjamin Crombez.

De politieke regimewissel in ons land van 1884, liet ook sporen na te Nieuwpoort met het confessioneel onderwijs.

Juist een eeuw geleden, op 17 juli 1917, was er óók te Nieuwpoort aan het front een fatale misrekening door een niet zorgvuldig genoeg voorbereid offensief dat doodliep in de duinen van Lombardsijde. Zelfs de oorlogspers was getuige.

We nemen afscheid van Honoré Boydens.

G. Demerre

Geschiedenis

De vermeende heksen te Nieuwpoort

Rehabilitatie van de Nieuwpoortse Heksen

Op 30 juni 2012 werden alle Nieuwpoortse slachtoffers van de Heksenvervolging die op de brandstapel werden terechtgesteld, postuum van elke blaam gezuiverd.

Dasschenken Emmelrich (1600-01)	† 12-11-1602	Cathrine Crabbe (1600-01)	† 10-09-1611
Mechelme Verstraete (1600-01)	† 17-12-1602	Cathrine Bertrouph (1600-01)	† 22-03-1627
Franciscus Erckhoutte (1600-01)	† 17-01-1603	Jacquemyne Duij (1600-01)	† 20-07-1627
Jan De Depster (1600-01)	† 17-01-1603	Petrie Minnt (1600-01)	† 13-08-1630
Franciscus Bluck (1600-01)	† 15-03-1603	Joanne De Depster (1600-01)	† 16-05-1650
Mechelme Voelaet (1600-01)	† 30-08-1603	Jacquemyne De Groot (1600-01)	† 1651
Van De Munch (1600-01)	† 30-08-1603	Maeken Touris (1600-01)	† 10-02-1652
Maeken De Zittere (1600-01)	† 03-12-1605	Kanneken De Potter (1600-01)	† 10-02-1652
Reelken Coopman (1600-01)	† 10-01-1607		

"Wij buigen het hoofd en vragen vergiffenis."
namens het voltallige gemeentebestuur en de bevolking van Nieuwpoort
Burgemeester ir. Roland Crabbe

Op 30 juni 2012 werd een gedenkplaat onthuld, naar aanleiding van de officiële rehabilitatie van 17 (dodelijke) slachtoffers van heksenprocessen te Nieuwpoort in de 17de eeuw. Die plaat hangt aan de halle, bijna tegenover de plaats waar de terechtstellingen plaats grepen op het marktplein. Het past eraan te herinneren, dat die gebeurtenissen het gevolg waren van agitatie onder de bevolking te Nieuwpoort en een soort steekvlampolitiek van de lokale overheid !

Wie de studie en ontleding van J. Monballyu, "De heksen en hun bureu", Davidsfonds, 2015, doorneemt moet dringend bijstellen, wat menig keer herhaald wordt in allerlei teksten ... door diverse auteurs.

Die vermeende heksen waren géén erfgenamen van een middeleeuws vruchtbaarheidscultuur door het christendom bestreden, geen zwakzinnigen, geen volksgenezers, geen vooruitstrevende vrouwen en geen slachtoffers van hebzuchtige heksenjagers (p. 9).

De eerste processen van 1602-1607 waren het resultaat van verklikking (p. 167); de latere, tussen 1611 en 1652, stonden los van elkaar ...

Er waren in ons gewest nauwelijks heksenprocessen tussen 1530 en 1580. Dat was de periode van de kettervervolging !!

Het betrof meestal een slachtoffer, een betichte die dikwijls beroep deed op een geestelijke of priester (p. 74).

De bevolking leed in de periode van de processen, niet speciaal onder een aanslepende oorlog, integendeel, of aan besmettelijke ziekten, of klimatologische ernstige omstandigheden ... (p. 83).

Er was te Nieuwpoort geen spoor van grote armoede in die periode of een religieus conflict ... (p. 87).

De religieuze conflicten, in een andere periode, hadden niets te maken met de heksenprocessen ... (p. 87).

Bekentenissen waren er nauwelijks, wél na folteringen ... (p. 88).

Er zijn nauwelijks aanwijzingen van magische praktijken in Nieuwpoort ... (p. 106).

Een hoer zijn was minder erg dan een heks te zijn (p. 153).

De goegemeente geloofde echt in het bestaan van een duivel ... (p. 59).

Bisschop Simonis van Ieper (1585-1605) stond toe dat priesters in de strijd tegen de duivel aan belezingen deden (p. 157). Hij wees er ook op, dat niet alle ziekten met de duivel hadden te maken ...

Er werd in Nieuwpoort géén rekening gehouden met de gedragingen van de 'betichte' ... (p. 168).

Er zijn geen sporen gevonden waarbij er beïnvloeding was van hoger hand (p. 175).

De bestuurlijke elite was gewonnen voor een vervolging, en dat was niet uit vrees ... maar "steekvlampolitiek" (p. 179).

Er zijn nooit instructies gestuurd vanuit Madrid, Brussel, Gent of Ieper ... (p. 175).

De processen werden niet van buitenaf georkestreerd (p. 175).

Tot 1627 zouden de 12 veroordeelden inderdaad "levend" verbrand zijn, en meestal werden resten naar het galgeveld gebracht nadien... de latere 4 veroordeelden werden "gestranguleerd" of gewurgd ... zoals dat vrij lang nog in Spanje traditie was, en dan verbrand ...

Volgens onze opvattingen nu, was het barbaars ... maar volgens de keure van 1163 was de rechtspleging nog erger : manslag > afhakken van hand, diefstal > ophanging, doodslag > oog om oog ... Nog tot in de 18de eeuw : bij het "nemen" van een vreemd schip > bemanning over boord, geen krijgsgevangenen (sic) tenzij er kans was op losgeld.

Besluit: de brandstapel-slachtoffers te Nieuwpoort zijn door "dozijnen burenen" verdacht gemaakt en beschuldigd. Vertwijfelde burgers zochten een oorzaak voor elk ongeluk dat hen overkwam en meenden dat te moeten zoeken bij een van hun medeburgers.

Wat bleef er in het eindoordeel bij het proces over ? De vermeende oorzaak van iemands dood en betraapt zijn op twijfelachtige praktijken, wat voor het publiek zwaarwichtig leek. Hele reeksen van roddels werden genoteerd, maar niet herhaald in het eindoordeel.

G. Demerre

JANNE DE DEYSTER

57 jaar, weduwe van Jan Panne. Zij was omstreeks 1593 geboren en dochter van Cathelyne Goossens en Jan De Deyster, die zelf op 15 januari 1603 in Nieuwpoort als heks werd verbrand. Zij was getrouwd geweest met bakker Jan Panne, die reeds in 1646 was overleden.

Ze had met haar man elf kinderen gehad, van wie in 1650 enkel haar zoontje Joorken nog leefde. Die jongen was toen 13 jaar oud. Janne beweerde tijdens het proces dat zij de vallende ziekte had, maar haar meid bijvoorbeeld, had haar nooit zien vallen (sic).

Het proces startte op 3 maart 1650.

Er kwamen op die dag 21 getuigen ten laste. Daarop werd Janne aangehouden en in de gevangenis opgesloten.

Hier stond de bakkerij van Janne De Deyster.

Tussen de 7 april en 9 mei kwamen er nog eens 21 anderen tegen haar getuigen. Daarom werd zij vanaf het einde van april ondervraagd.

Omdat ze alles ontkende, werd er tortuur op haar toegepast in de nacht van 12 op 13 mei 1650.

Na zes uur foltering 'bekende' Janne, dat ze een contract had gesloten met de duivel die zich Twee Blancken noemde.

Zij verzaakte daarbij aan God en haar doopsel en gaf haar ziel aan de duivel, die haar een teken onder haar rechterwenkbrauw gaf. Viermaal heeft Twee Blancken haar door de lucht gevoerd naar een vergadering van duivels en heksen op het Kasteelland.

Daar werd er op een viool gespeeld, gedanst, bier gedronken en vers vlees verorberd (sic). Op aansporen van de duivel bezorgde ze haar knecht Ryckewaert Schroo een ongeneeslijke ziekte, waaraan hij op een pijnlijke manier overleed.

Op 14 mei 1650 herhaalde Janne De Deyster die bekentenissen buiten tortuur.

Ze werd op 16 mei 1650 op het marktplein gewurgd en verbrand.

Janne De Deyster werd door meerdere personen aangemaand om zich gerechtelijk te verweren tegen de achterklap, dat zij een heks was. Janne herhaalde telkens, dat zij dat zou doen, maar deed dat nooit. Volgens de 20-jarige Tanneken Proost was zij daardoor ten zeerste verdacht van hekserij.

Janne De Deyster was met een halsband gefolterd. Meester Andries Desar, beul uit Brugge gelastte zich met die taak. Janne heette hem nog van harte welkom bij het binnenkomen in de folterkamer en zei dat zij ervan overtuigd was, dat hij haar ging zuiveren van al de valse aantijgingen die tegen haar waren geuit. Omdat zij hoopte dat de almachtige God haar onschuld met een mirakel zou aantonen, riep zij meerdere keren luid : "Moed, moed, God sta mij bij !" Maar zes uur later bekende zij toch, dat zij een heks was en smeekte zij diezelfde beul om haar zo vlug mogelijk los te maken.

Zij beweerde dat haar duivel al in de griffiekamer bij haar was verschenen vooraleer zij werd gevisiteerd

en gefolterd. Hij had haar gezegd dat hij haar pijn zou helpen doorstaan, maar Janne had daarvan naderhand niets ondervonden. Terwijl zij gefolterd werd, beweerde Janne dat haar duivel in de folterkamer aanwezig was in de gedaante van een beeld, dat haar voortdurend aankeek met starre ogen. Hij verdween pas nadat de beul van Brugge wat wijwater in zijn richting had geworpen.

Janne De Deyster schreeuwde eens op een avond, toen al haar deuren gesloten waren en zij alleen in huis was, zo luid, dat het leek alsof zij bij de keel was vastgegrepen. Meerdere burens gingen kijken, maar troffen haar thuis alleen aan. Toen de burens haar vroegen wat er gebeurd was, antwoordde Janne dat zij dacht, dat er soldaten bij haar binnenbraken. Niemand vond toen echter een spoor van een inbraak. Jacquemynten De Lattre vertelde dit voorval aan haar echtgenoot, die haar antwoordde dat de duivel wel Janne De Deyster bij haar keel moest hebben gegrepen, als zij zo hard schreeuwde.

Links de gevangenis zoals uit die tijd.

iets later, net voor Kerstmis 1649, hoorde de 52-jarige Jacques Maertens, naaste buurman van Janne, zowel Janne als haar meid om middernacht luid roepen: "Staat ons bij, staat ons bij, hier zijn dieven!" Meerdere burens kwamen kijken, maar zagen nergens dieven of een spoor van diefstal. Enkele dagen later zag Maertens uit de achtertuin van Janne een zwarte gedaante ter grootte van een hoed opduiken. Al draaiend en zwaaiend vloog die gedaante door zijn achtertuin tegen de tak van een boom, kraakte er een stuk af en viel neer in de tuin van zijn andere buur. Omdat hij niet gezien had, wat dat ding precies was, zei Maertens toen lachend aan zijn echtgenote en zijn schoonzoon dat Jannes duivel misschien net was gepasseerd. Hij had dat amper gezegd of Janne stak haar hoofd boven de tuinmuur uit, op de plaats waar dat zwarte ding was uitgevlogen en keek hem kwaad aan, zonder iets te zeggen. Maertens keek nog eens over de tuinmuur van de buurman waar het ding was gevallen, maar zag daar niets liggen. De rest van de tak waartegen het ding was gevlogen, droogde naderhand vol-

ledig op. Tijdens haar tortuur verklaarde Janne dat haar duivel toen in de gedaante van een grote uil uit haar tuin gevlogen was.

De dag voor dat Janne De Deyster werd aangehouden, hoorde haar 17-jarige meid Cathelyne Bogaert op de zolder van Jannes huis een groot gerommel, waarvan zij de oorzaak niet kende. Toen zij op die zolder ging kijken, zag zij bij kaarslicht een zwarte arm die zich al spelend twee keer heen en weer bewoog over het opgestapelde hout.

Cathelyne Bogaert zag op de avond van Allerheiligen in het jaar 1647 bij kaarslicht, tien tot twaalf keer een beest in de gedaante van een zwarte kat vlug heen en weer lopen in haar slaapkamer. Omdat de kamerdeur en het raam van de slaapkamer gesloten waren, wist Cathelyne niet waar dat beest vandaan was gekomen en uiteindelijk naartoe was gegaan.

Rechts het stadhuis zoals in de 17de eeuw

De 40-jarige Pieter De Cocq, die van beroep zager en kanonnier was, liep op 5 maart 1650 rond acht uur 's avond in de Sint-Mariastraat voorbij het huis van Janne De Deyster en hoorde plots iemand roepen dat in een zijstraatje tegen de gevel van het huis van Janne een verschrikkelijk beest lag. De Cocq, die van geen kleintje vervaard was en rotsvast vertrouwde op zijn christelijk geloof, liep het straatje in en zag daar tegen de gevel inderdaad een grote zwarte hond liggen, die zich niet verroerde. Hij trok onmiddellijk zijn mes, liep naar de hond en riep: *"Gij duivel, ga in naam van God terug naar de afgrond van de hel"*. Terwijl hij het mes ophief om het in de hond te steken, verdween die bliksemsnel, zonder maar enig spoor achter te laten.

De duivel van Janne De Deyster heette Twee Blancken en verscheen haar voor de eerste keer in 1647 bij haar thuis, toen Spaanse soldaten haar hadden beroofd van een grote som geld en zij daarvoor ten zeerste bedroefd was. Twee Blancken verscheen in de gedaante van een man van ongeveer 40 jaar, van normale grootte en met zwart, kort haar. Hij was gekleed in het blauw en zijn woorden klonken alsof hij in een pot sprak. In ruil voor haar onderwerping beloofde hij Janne om

haar zo rijk te maken als tevoren. Janne De Deyster gaf hem haar ziel en verzaakte daarbij aan God, haar doopsel en haar christelijk geloof. In ruil gaf de duivel haar een valse driestuiverpenning, die zij uiteindelijk ontevreden wegwierp, omdat hij zijn geloften niet nakwam. Janne had slechts eenmaal seks met Twee Blancken. Dat geschiedde in de avondstond tegen het einde van haar bed. Zijn penis en zijn hele lichaam voelden ijskoud aan. Twee Blancken tekende haar boven haar rechterwenkbrauw en bezocht haar later nog tweemaal bij haar thuis. De eerste keer aten zij in haar tuin samen een stuk vlees dat Twee Blancken had meegebracht en de tweede keer droeg Twee Blancken haar naar haar zolder. Twee Blancken hielp haar bij het beheksen van haar knecht Ryckewaert Schroo, toen die haar bedrogen had. Hij nam daarbij haar arm vast en sloeg daarmee op Ryckewaert terwijl zij, op suggestie van hem, zei: *"De duivel raakt jou, ik wens dat jij nooit meer gezond zult worden."*

Twee Blancken gaf haar ook een pak slaag, omdat zij weigerde om het dochttertje van Jan Van Hamme te beheksen en verhinderde haar om te trouwen met François De La Baenst, omdat zij hem beloofd had om nooit meer te trouwen. Twee Blancken verbood haar over dit alles te spreken tegen haar biechtvader, tastte dikwijls aan haar borsten en stonk daarbij naar vuiligheid. Tenslotte vloog Twee Blancken, eens in de gedaante van een grote uil weg uit haar huis over de tuin van Jacques Maertens.

Ryckewaert Schroo, die als bakkersgast achttien maanden in dienst was bij Janne De Deyster, werd plotseling ziek. Zijn 42-jarige moeder Marie Coursens liet Janne bij zijn ziekbed komen om er *"God zegent, God betert"* te zeggen. Janne deed dat sterk tegen haar zin maar herhaalde de formule driemaal. Meteen zei ze aan de aanwezigen, hoe ze nu nog naar buiten kon komen, zonder dat ze overal zouden zeggen *"Janne De Deyster is daar ontboden en heeft daar gezegd "God zegent, God betert", dus is zij een heks ..."*.

Ze zou zijn armen hebben vastgepakt en verzekerde hem dat zijn ziekte nog sterk zou verergeren. Na haar bezoek begon Schroo zo hevig te bloeden, dat hij twee dagen later volledig was uitgebloed en overleed.

De 25-jarige bakkersgast Pieter De Febuere hoorde Janne dikwijls rond twee uur in de nacht opstaan en dan luid tegen zichzelf praten. Toen hij haar vroeg waarom zij dat deed, antwoordde Janne dat zij als weduwe alleen dan haar rekeningen, notities en boeken kon maken.

Volgens de 49 jarige Guillaume Witvoet aarzelde Janne De Deyster niet om eens op de voorbroek tegen zijn mannelijkheid te wrijven terwijl zij tegen die mannelijkheid zei : *" Waar ben jij nu ?"* en *"Zult jij*

je nu wel gedragen zoals jij mij ooit eens hebt verteld?“ Na die behandeling was Witvoet een hele tijd impotent.

Het 7-jarig zoontje van de 50-jarige Janneken Vander Zype lag over dag ziek te bed toen hij heel angstig riep dat Janne De Deyster aan zijn bedje stond. Toen zijn moeder bij hem kwam, zag zij niemand staan en zei daarom aan haar zoontje, dat hij droomde. Maar de jongen antwoordde haar dat hij heel zeker was dat Janne enkele ogenblikken eerder voor hem stond en dat zij gekleed was in een zwart hemdje en een blauwe rok, kledij die overeenkwam met de kledij die Janne die dag droeg.

Tijdens de gewone ondervragingen ontkende Janne die verschijningen. Tijdens de tortuur werd zij daarover niet meer ondervraagd.

Janneken Vander Zype was eens zwanger, maar toen zij dacht dat zij het kind zou baren, ontzwol haar buik plotseling zonder dat er een kind uitkwam. Zij wist ook niet wat er met haar vrucht was gebeurd. Na dit voorval zat haar boezem nog twee maanden vol melk en plotseling was er geen melk meer. Van dan af werd ze nooit meer zwanger en kreeg zij ook nooit meer haar maandstonden. Omdat Janne De Deyster met haar vorige echtgenoot ruziede over een erfeniskwestie, vermoedde Janneken dat Janne haar die tegenslag had aangedaan.

Janne raakte eens de echtgenoot van Vander Zype aan in het begin van hun huwelijk. Sindsdien was hij al zijn mannelijke kracht kwijt. Hij genas slechts nadat hij Janne De Deyster een pint had betaald. Van dan af voelde hij zich weer als een jonge leeuw. Janne voorspelde aan Vander Zype dat haar echtgenoot met veel geld van een zeeroof naar Nieuwpoort zou terugkeren en die voorspelling kwam uit. Janne beweerde daarna dat Jannekens echtgenoot heel vlug terug naar zee zou gaan en van die reis niet meer zou terugkomen. Ook die voorspelling kwam uit.

Aan de 33-jarige Louis Walgrave vertelde Janne, dat de weduwe van Gillis De Cueninck haar geld onder haar bed begraven had in een aarden pot met daarboven een steen met een kruis. Een delegatie van de schepenbank van Nieuwpoort onderzocht die bewering en stelde vast dat ze klopte.

Aan de 37-jarige schoenmaker Jacques Baelde zei Janne, dat hij bij het schieten naar de oppergaai zijn boog zou breken. Dat gebeurde en Jacques brak toen niet alleen zijn eigen boog, maar ook een geleende.

Op de dag dat Pieryne Minne in Nieuwpoort werd gefolterd [1639], kwam Janne De Deyster omstreeks elf uur 's morgens aan huis bij de 37-jarige Jan Jacobs en zei hem: *“Pierynes duivel heeft haar verlaten en zij heeft bekend”*. Meteen vertelde zij

een aantal zaken, die slechts de dag nadien bekend raakten.

Toen Jan Jacobs voor zijn dochtertje Marijke een Recollect te Nieuwpoort raadpleegde werd ze belezen over negen dagen en hij liet haar bedje op magische voorwerpen onderzoeken. De moeder van het kind vond 25 soorten graankorrels en wierp die in het vuur. Op aanraden van de pater liet Jan Jacobs ook alle andere bedden- en oorkussens in zijn huis onderzoeken. In het bed van Jacobs vond men allerlei soorten granen, hazelnoten, kromme spelden, *‘lappenlakens’* en twee beentjes.

Op een banket zei Janne De Deyster aan de 24-jarige Pieter Antheunis, dat haar vader Jan De Deyster ten onrechte als heks was verbrand [1603] en dat diegenen die daarbij hadden geholpen nu allen overleden waren, omdat de duivel hun nek had gebroken. Haar vader was iemand die zich bezighield met de kunst van necromantie, beweerde Janne. De grootvader van Janne, Laurens De Deyster werd reeds in de jaren zeventig van de 16de eeuw verdacht van hekserij. In 1602 vertelde zijn nog levende (tweede ?) echtgenote Maeyken De Zoomere, die toen 75 jaar was, aan de burgemeesters en schepenen van Nieuwpoort dat Laurens De Deyster op Goede Vrijdag in 1577 volkomen terneergeslagen thuiskwam omdat twee personen hem in de herberg *“De Gouden Kop”* in Nieuwpoort van hekserij hadden beschuldigd. Hij trok zich die beschuldiging zo aan, dat hij er ziek van werd en negen dagen later overleed.

Zo had Janne reeds in de gevangenis van Nieuwpoort tegen de 40-jarige Janneken Lynderson gezegd dat ze een schoon hemd had aangetrokken, omdat ze verwachtte dat de beul van leper haar lichaam zou onderzoeken op duivelstekens. Meteen voegde ze eraan toe, dat zij uitkeek naar dit onderzoek omdat het zou aantonen, dat zij zuiver op de graat was. De 37-jarige meester Gheeraert Van den Berghe, dokter in de medicijnen, beaamde dat Janne inderdaad gezegd had dat ze zo'n onderzoek wenste, ondanks het feit dat zij op haar lichaam meerdere littekens van verzweringen had. Bij de prikproef tijdens het tortuur door Andries Desar, beul uit Brugge, bekende Janne dat de duivel haar tekende onder haar rechterwenkbrauw. Toen werd er zonder dralen in geprikt en Janne voelde er niets van. Dat werd in het eindvonnis letterlijk overgenomen.

Volgens de 55-jarige François De La Baenst keek Janne De Deystere de avond voor hun huwelijksfeest plotseling opzij alsof er iemand op haar schouder had geslagen en stapte zij onmiddellijk daarna naar haar bakkerswinkel. Toen zij te-

rugkeerde zei zij dat een onzichtbare geest op haar schouder had geklopt, haar in de winkel had vastgenomen, haar sprakeloos had gemaakt en haar, onder bedreiging dat zij nooit meer zou kunnen spreken, had doen beloven dat ze nooit meer zou trouwen. Na die belofte kreeg ze haar spraak terug. Omdat hij door dat verhaal zeer verbouwereerd was en vermoedde dat Janne over een kwade geest sprak, had De La Baenst het huwelijk niet verder laten doorgaan. Aan de pastoor van Nieuwpoort, die wou weten waarom het huwelijk niet was voltrokken, zei Janne, dat de geest van haar overleden man haar had doen beloven nooit meer te trouwen. Tijdens de confrontatie met De la Baenst ontkende Janne het hele verhaal.

Volgens de 18-jarige cipierster Mary Practycke zei Janne De Deyster haar twee keer terwijl zij in de keuken van de gevangenis van Nieuwpoort aan het rondlopen was: *“Draag mijn bed maar naar boven, want mijn engel (eufemisme voor duivel) is daar al en verwacht mij daar. Ik ben daar zeer blij om .”* Tijdens de confrontatie met Mary ontkende Janne, dat zij dat zou gezegd hebben. Zij wou alleen aangeven dat zij in haar slaapkamer, die boven gelegen was, een recollectenpater wou ontvangen.

Aan de 17-jarige meid Cathelyne Bogaert vertelde Janne dat ze twee littekens op haar lichaam had, een nabij de rimpels in haar hoofd en een op haar dij, en dat beide littekens haar aangeboren waren. Aan diezelfde meid zei ze ook dat wanneer zij de pijniging van de beul niet overleefde, zij haar beste kap en haar hemden aan een bepaald pater moest geven.

Voor de burgemeesters en schepenen waren dit de zoveelste aanwijzingen dat Janne werkelijk een heks was.

Compilatie uit het werk van J. MONBALLYU, *“De heksen en hun buren”*, DF Leuven, 2015.

De minuut van het vonnis is verloren geraakt. Ze werd ooit uitgegeven door

E. VANDENBUSSCHE in *Analectes pour servir à l’histoire de la sorcellerie en Flandre*, in *La Flandre. Revue des monuments d’histoire et d’antiquités*, 7 (1875), p. 327-330.

Kern van het vonnis die weerhouden werd voor de einduitspraak:

“...om anne te hanghen aen eenen boosen gheest ende helschen viandt, ghenaeempt soo ghy seght Twee Blancken, aen welcken ghy ghegheven hebt uwe siele van over drie jaeren ende hem ontfanghen eenen gheconterfeyten die struyver penynck in de plaetse van andere ryckdommen die hy belooft hadde ... van welcken boosen gheest,

wesende in de ghedaente van een manspersoon van omtrent 40 jaeren, ghedect met een blauw cleedt, ghy ontfanghen hebt een teecken onder uwe rechtere wymbrauwe, hebbende van den selven tot vier keeren ende stonden ghetransporteert gheweest door de lucht in den nacht in de vergaedinghe van twee andere boose gheesten ende menschen up het Casteelland, alwaer ghy te saemen met hun ghedanst hebt met een violon waerop was spelende eenen boosen gheest ofte andere persoonen van ghelicke conditie, telckent ontrent een heure, ende waernaer met hem gheeten eenich vleesch ende ghedroncken bier, alle ghebrocht by de boose-quade gheesten. Van daer ghy wederom ghetransporteert syt gheweest binnen u huus, hebbende noch met selven tuwen huysse gheeten ende ghedroncken tot tweemaels toe ende andersins met hem familiere gheweest. Bovendien dat ghy u eens up eenen avontstontdt up de sponde van u bedde van hem vleeschelick hebt laeten bekennen, ‘t welck ghy seght maer eens te hebben ghepermitteert, hoewel dat hy u dickmaels ghesolliciteert heeft. Dat ghy oock op den dach van publicatie van paix van Holandt binnen deser stede (5 juni 1648), met een quaden wensch ende slach van uwen hant ghegheven met assitentien van den voorseyden boosen gheest, up tlyf van Richewaert Schroo, jonckman met u ghediendt hebbende, in hem veroorsaect hebt eenen vreemde quellynghe ende siekte, ende ‘t eynde diere syne doot sonder den selven naderhant te hebbe, connen ghenesen nietjegenstaende dat ghy om den voorseyden jonckman te contenteren, oock by consente ende persuasie van uwen boosen gheest, over hem hebt gaen segghen: ‘Godt seghent u, Godt betert u’ ende dat alles volghens uwe confessien ghedaen, soo binnen torture als daer buyten ...”

Getuigen op de procesdagen : Jacques Maertens buurman, Cathelyne Bogaert meid, Jacquemynken De Lattre, Pieter De Cocq kanonnier, Guillaume Witvoet, Pieter De Febuere bakkersgast, François De La Baenst, Marie Courtens moeder van Ryckewaert Schroo, Mary Practycke cipierster, Jan Jacobs, Tanneken Proost, Pieter Antheunis, Jannekens van der Zype, Jannekens Lynderson, Gheeraert van den Berghe dokter, Louis Walgrave, weduwe Gillis De Cieninck, Jacques Baelde schoenmaker, Tanneken Gallet, Antheunis Wilaert, Mathijs Reynout raadspensionaris, Maeyken Gouseune, Maeyken De Zoomere, Jacquelynken Doornagele, Pieter Jaecx, Maeyken Elleboot, Pieter De Bruyne bakkersknecht, Janneken Hoorens, Jannekens Cordelier, Tanneken Caroen, Catherine Bogaerts, Joosyne Kuenyncx, Tanneken Sardeyn, Mayken Loyseune ...

Archief

1681

Keuren ende Ordonnantien, mitsgaeders 's loon van de Havenmeesters van Inbringen ende Vuytleeden van Schepen in ofte vuyte de Havene der Stede ende Port van Nieuport, van nieuws gestlt, vuytgegeven ende getauxeert by Burgmeesters ende Schepenen deser voorseyd Steden desen xviiiij January 1681.

(moderne zetting)

1. Vooraleer kapiteins, kooplieden en schippers binnen de haven aankomen met hun schepen zullen ze niemand anders als loods aannemen dan de havenmeester of een van zijn gezellen op straffe van een boete voor de havenmeester.
2. Wanneer het voor komt dat vissers of zeelui voorbij de zeebanken in zee een loods hebben aangesproken zodat die met de kapitein of schipper het schip in de haven is binnengevaren, zal de havenmeester daarvoor het derde van de gage krijgen.
3. De bovenvermelde kapiteins, kooplui of schippers of andere opvarende personen zullen de havenmeester gedogen en hem laten sturen om het schip binnen te brengen.
4. De voornoemde havenmeesters zullen met hun boot of schuit buiten de havenmond wachten, twee uur voor elk hoog water en daar blijven tot het tij over is, om andere schepen te helpen bij het uitvaren, al was dat bij een volgend getij.
5. Wanneer de voornoemde havenmeester niet aanwezig is, en men binnenkomt bij hoog water zonder havenmeester, zal men voor het binnenvaren geen loodsgeld schuldig zijn.
6. Wanneer het zou voorkomen dat de havenmeester een schip binnenbrengt in de haven, daarmee problemen heeft of als de wind verkeerd zit om bij de kaai te brengen, mag hij het schip achterlaten om andere schepen te helpen bij het in- of uitvaren, bij het volgende getij.
7. Hij zal er zorg moeten voor dragen dat de bakens

verzorgd worden en als er nodig zijn dat te melden bij de burgemeester van het corps * , zodat daarvoor kan gezorgd worden. Hij moet ook toezicht houden op de Vierboeters ** , tenzij hun werk behoorlijk gekwetten wordt zoals het hoort.

8. Alle soorten schepen, zowel oorlogsschepen, koopvaardijsschepen, pinassen *** , binnenlanders, schuiten of andere soorten, met een, twee of zonder masten of waar ze toe behoren, zullen schuldig zijn om te betalen : 4 stuivers per last geladen of gelost. Speciaal bij schepen van 120 last of meer zullen ze 24 gulden betalen bij het binnenvaren en de helft bij het buitenvaren ... onmiddellijk te innen.

9. Alle andere schepen zullen bij het uitvaren half zoveel betalen als bij het binnenvaren.

10. Wel te verstaan nochtans, dat binnenlander-lui van deze stad als zij uitvaren op hun beurt hier of in andere provincies vrij zijn van loodsrechten. Dat geldt ook als ze varen naar Oostende of Duinkerke of van daaruit, geladen binnenvaren in de haven van Nieuwpoort.

11. Zij zullen ook vrij zijn van betaling ten aanzien van het Ambacht van de Binnenlanders, zolang zij in Oostende of Duinkerke vrijgesteld zijn van loodsrechten.

12. Wanneer vrije binnenlanders van deze stad, uit Duinkerke of Oostende met koopwaar hier komen binnenvaren, ook uit andere provinciën, zullen zij het voormelde recht betalen en bij het buitenvaren de helft ... tenzij de binnenlander geen koopwaar mee heeft. Wanneer er echter om een loods verzocht is moet hij het gewone recht betalen.

13. Alle soorten schepen, zowel schuiten of doggers of andere die hier uitvaren ter visvangst of hier binnenvaren moeten geen loodsrecht betalen, tenzij ze om een loods verzochten.

Aldus gedaen in 't Collegie date ende jaere als voren, my Greffier t'Oorconde. Ondt. M. Reynoudt.

*De eerste burgemeester "van het corps" ook genoemd "van de commune". De tweede burgemeester was die "van de wet" ook genoemd "van schepenen".

** Verantwoordelijken voor de vuren op de Vierboete / vuurtoren.

*** Klein type schip

Uit het Camerbouck

1557-1560

fol. 192 v°

29 juli 1558

Het bleek opvallend voor de magistraat van Nieuwpoort dat *“vele en de diverssche poorters ende habitanten der stede van Duunkercke”* weggetrokken zijn uit hun stad met eventueel hun schepen of wagens en zich binnen de muren van deze stad Nieuwpoort proberen te vestigen ... Daar probeerden de Heren der Wet een stokje voor te steken.

“...indient niet belete waere, occasie zoude wezen dat de zelve stede ghescepen zoude zyn gheheel ende al tonder te blyvene; zo eyst dat omme daer jehgens te voorziene, ter bede ende verzoucke vande wethouders vander voorseider stede, ende oock want tzelve in rechte ende redene ghefondeert es, byden heere ende wet deser stede gheordonneert ende ghestatueert es dat hier naer volcht.”

Ze richten zich niet alleen tot de nieuwkomers, maar ook tot de wethouders van Duinkerke !

“Dat alle poorters ende habitanten die van Duunkercke alhier binen der stede ende scependomme ghecommen zyn, van stonden an schuldich werden thuus te keeren met hueren goeden zodanich als die zyn, tzy dat de zelve noch zyn in scepen of binder stede ingheleyt zyn, zonder des te zyne in ghebreke, op peyne van arbitraire correctie, ende dat men procederen zal tot confiscatie vanden zelven goede, deene helft tot proffyte vanden Conynck onzen gheduchten heere ende dander helft tot proffyte vande stede van Duunkercke.”

Het was hen beslist verboden hun goederen te lossen, of te verkopen of te stapelen. Wanneer dat toch zou zijn gebeurd moeten ze alles weer inladen.

Niemand uit Nieuwpoort, zelfs geen vreemden mogen goederen kopen, op straffe dat alles *“gheconfisquiert te wordene sconynx profite”*.

Overigens is het zelfs voor de Nieuwpoortenaren verboden *“de stede te rumene op arbitraire correctie”*.

Situatie.

De nieuwe vorst Filips II had net zijn vader keizer Karel V opgevolgd (1555) en de Franse ambities

begonnen aan onze zuidergrens hun getaande autoriteit te herstellen. Ze hadden de opperste rechtsmacht, het parlement van Parijs, over de Nederlanden verloren (1527) maar hun imperialistische neiging nog niet.

De hertog de Guise had de muren van Arlon laten slechten, waarop koning Filips' leger Picardië binnentrok.

De heer des Thermes, die juist in de plaats van Strozzi, tot Franse maarschalk was aangeduid, trok Grevelingen voorbij over de Aa bij Broekburg (Bourbourg) en liet Duinkerke zwaar beschieten.

De burgers ... *“mits die door geen Krijgsvolk gesterkt wisten begaven zich de vierden dag in gesprek, staande hetzelve, wierdt de stad overvallen, gewonnen en uitgeplunderd. De Fransen, dit stuk verrigt hebbende dwongen ook St. Wynoxbergen, dat ze in koolen leiden, en verwoesteden al het land tot by Nieuwpoort.”* *

Koning Filips stuurde vanuit Brussel de stadhouder graaf Lamoraal van Egmond naar Vlaanderen. Zijn leger bestond uit Nederlanders o.l.v. Bignicourt, Duitsers o.l.v. Monnikhuizen en Spanjaarden o.l.v. Luis di Caravaglia.

Tot de monding van de Aa bij Grevelingen werd het leger van des Thermes achtervolgd en verpletterend verslagen op de 13 van de hooimaand (juli) ... Duinkerke kwam terug onder Spaans gezag.

Epiloog.

Zo te zien was er in die periode nog niets te merken van opstand binnen de Nederlanden. De edelen waren nog koningsgetrouw en Spanje had zelfs Engeland als bondgenoot tegen de Fransen. Tijdens de Slag bij Grevelingen beschoten Engelse schepen de Fransen in de rug ...

Tien jaar later was dat helemaal anders ! De graaf van Egmond stierf op het schavot.

* F. van Mieris, Histori der Nederlandsche Vorsten, 1735, p. 429-430

Rechtspraak

1541

Te Rijsel nam de vorst, keizer Karel, op 30 september de beslissing eens de puntjes op de i te zetten aangaande de betaling van gerechtsdienaars.

In de Raad van Vlaanderen waren klachten toegekomen waarbij men zich beklaagde dat er soms "te weinig werk was" of dat er geen officier ter beschikking was om straffen uit te voeren ... Er waren ook misbruiken, waarbij sommigen zich te veel lieten betalen : soms drie vier keer meer dan wat gebruikelijk was.

Tarieven

Wanneer de "executeurs criminels" zich buiten zijn residentieplaats moet begeven heeft hij recht voor elke dag op 15 patars* voor zijn eigen onderhoud. Als hij een tortuur moet uitvoeren op zo'n dag, zelfs meerdere bij dezelfde persoon, krijgt hij daarvoor 30 patars. Wanneer hij meerdere personen moet onderwerpen krijgt hij voor elk geval die 30 patars. Wanneer hij een doodstraf moet uitvoeren, of dat nu koken betreft, verbrijzelen van ledematen, verhangen of verdrinken naar gelang de uitspraak ... maar ook het afhakken van handen, het afsnijden van oren of andere ledematen, iemand tentoonstellen, op een wiel binden : daarvoor krijgt hij 5 pond van 40 Vlaamse groten* (5 lb gr. Vlms).

De voorwerpen en werktuigen daarentegen waarmee men de activiteiten uitvoert vallen ten laste van de overheid en moeten ter beschikking zijn. Ook de assistenten bij de uitvoering krijgen dezelfde vergoeding voor hun verblijf 15 patars per dag en 30 patars voor de tortuur per beklagde en 5 lb gr. Vlms voor de uitvoering.

Voor het inwinnen van informatie, wat er juist moet gebeuren, is er een vergoeding van 10 patars, wanneer het buiten de residentie valt, 20 patars.

Wanneer men vooraf zich moet verplaatsen om informatie in te winnen in 'gesloten steden' (zoals

Nieuwpoort) is de vergoeding 30 patars. Is het een luitenant in afwezigheid van zijn meester dan is de vergoeding 15 patars.

Voor de baljuw in landelijke plaatsen (zoals Ramskapelle), buiten gesloten steden, is de vergoeding 16 patars, voor de aanwezige schepenen en gerechtsdienaars binnen hun eigen residentie 6 patars.

De griffiers krijgen voor zijn werk 12 patars.

Wanneer het buiten hun residentie valt worden die bedragen verdubbeld.

"Pour les disner et depens de bouche" voor de gerechtsdienaars na de uitvoering van een doodstraf is bij gesloten steden een bedrag voorzien van 4 lb gr. Vlms en voor landelijke plaatsen de helft.

Er waren dan natuurlijk ook salarissen voor de cipers, confesseurs, advocaten van de beklagden op de dag van de uitvoering, vergezeld met wijn. Die tarieven golden volgens de gebruiken van de streek.

> Er kan dus wel een rekening gemaakt worden, hoe hoog de onkosten van een procesuitvoering kon oplopen voor de familie en nabestaanden. Daarbij was het ook normaal dat de familie instond voor het onderhoud, verblijf en voeding tijdens de voorhechtenis.

(Réglement touchant la justice criminelle et l'exécution d'icelle. Coutumes de Nieuport p. 269-272)

* patar = stuiver of 1/20 van een gulden [nu 3, 33 euro] of 1/10 van een pond paris (1 lb pars.)

* 1 pond van 40 Vlaamse groten (1 lb gr. Vlms) = 12 pond paris = 6 gulden [nu 400 euro]

Willem Moreel

vader en zoon

Willem III Moreel 1427/28-1501

Deze vermogende Bruggeling liet zich door Hans Memling omstreeks 1470 portreteren met zijn kinderen en zijn vrouw op een drieluik. Rond 1480 was hij een van de hoogst getaxeerde stedelingen. Hij was de zoon van Willem II Moreel (1400-1447). Hij was eigenaar, had belangen in de bankwereld en was diverse keren schepen van de stad. Tot twee keer toe werd hij burgemeester van schepenen, maar kwam door intriges in de politiek tot twee keer toe in diskrediet door wisselenden kansen.

Wisselende regimes

Hij werd een eerste keer burgemeester in 1478, nadat hij waarschijnlijk aanstoker was geweest van een stedelijke revolte. Men had hem tot twee keer toe afgevaardigd als onderhandelaar naar het hof. Gedeeltelijk lag hij aan de basis van het Groot Privilege : een wettelijke overeenkomst waarbij de grote steden "vrijdommen" afdwongen bij de landvoogdes Maria van Bourgondië (1457-1482).

Een eerste keer ontkwam Moreel aan een veroordeling, toen regent Maximiliaan bij de dood van Maria van Bourgondië in 1482, loyauteit wou afkopen.

Toch werd het voor hem weer benard in 1483 als burgemeester, zodat hij zich in Doornik terugtrok !

Hans Memling. Vooraan Willem III met naast hem Willem IV.

In 1489 werd Nieuwpoort belegerd door een coalitie van opstandige steden als Brugge en Gent met Franse steun ... terwijl men in de stad loyaal was gebleven met vorst Maximiliaan.

Toen men in Brugge de landvoogd gevangen zette, zijn schout liet onthoofden en een overeenkomst afdwong, werd Moreel zelf schout !

Duitse landsknechten kwamen Maximiliaan - die tenslotte Duitse keizer was gekozen - ter hulp, hij verbrak nadien zijn beloften en Brugge moest de duimen leggen. Moreel werd verbannen naar Breda omwille van zijn opruiende taal.

Bij het uitvlakken van de binnenlandse oorlog, mocht Moreel weer naar Brugge komen.

Nieuwpoorts proces

In 1499 was er een handelsovereenkomst gesloten tussen Rouaanse kooplieden en de steden Nieuwpoort, Oostende en Duinkerke voor de levering

van 60 last kaakharing. Maar een paar benadeelde kooplieden trokken naar het Parlement van Rouen om een oude rekening te vereffenen ...

Er werd een proces ingespannen tegen Nieuwpoort door Adam le Seigneur en Gaultier Cavelier, want tijdens de troebelen van 1490 had de luitenant van Maximiliaan, Engelbert van Nassau, capiteynen en andere dienaers te Nieuwpoort bevel (!) gegeven een schip uit Rouen in beslag te nemen om 'ter oorloghe te varene in den dienst van denzelven ons gheduchten here ende prince'. Het betrof een karveel van '56 vaten of daeromtrent metten toebehoorten'.

Men had het schip gegeven aan Joncker Gheert van Aldemburch die ermee in het voorjaar van 1491 in de strijd tegen Sluis het laatste weerstandsnest tegen Maximiliaan had bedwongen.

Aan Gheert van Aldemburch had de stad bvb. een vergoeding betaald om "Daeromme hy vachierde 19 daghen te 24 s daechs. Comt ende betaelt 22 lb. 16s "

Willem IV Moreel jr

Op 29 oktober 1502 gaat meester Jan van Marivoorde, pensionaris van de stad Nieuwpoort naar Brugge :

" an Willem Moreel omme met hem te besoignieren ande coopliden van der buersse aldaer eene dolance t heffene jeghens Adaem le Seigneur "

Eenzijds hadden de aanklagers in Dieppe enkele Nieuwpoortse handelaars met hun goederen laten arresteren als borg en anderzijds deed Nieuwpoort beroep op de kanselier en Engelbert van Nassau in Breda, opdat de (nieuwe) landvoogd Filips de Schone zelf, zich garant zou stellen, voor de Nieuwpoortse delegatie naar het proces. Dat werd gegund.

Op 11 november 1502 worden Willem jr. Moreel en meester Jan van Marivoorde naar Dieppe en Rouen gestuurd "by commissie van mynen heere van Nassau uut name van onse gheduchten here ende prince".

Willem Moreel jr. volbracht zijn zending met de beide Rouaanse kooplieden. Het resultaat was wel enigszins nadelig voor de stad Nieuwpoort. Men verloor uiteindelijk het proces en werd veroordeeld tot zekere kosten aan de benadeelde kooplieden.

"Adaem le Seigneur voor zekere costen daerinne dese stede jeghens hem ghecondempneert was te Rouaen ter cause van den processe dat dese stede daer jeghens heeft blijckende by zijnder cedula ende hier betaelt 8 lb. 10 s" (Stadsrekening van 1502, 51 v°)

Anderzijds vinden we ook onkosten die betaald werden aan Jan van Marievoorde tijdens zijn verblijf in Rouen "by hem verteert in een ghelach ... 3 lb. 5 s."

Wie is wie ?

Willem III.

Zoals men kon lezen in het vorig nummer van de archiefkrant, bij het artikel over Fridolin Moreel, van de hand van Alfons Christiaan Morreel ... heeft de familie Moreel/Morreel zeer veel sporen, nagelaten te Nieuwpoort.

Tijdens zijn speurwerk vestigde ons lid Fons Morreel onze aandacht op twee meldingen in het Poortersboek van Nieuwpoort, VVF Westkust vzw - 2011

14-02-1499 MOREEL Willem x jonkvrouw Marie van den Berghe, fa Anthonis.

17-02-1499 MOREEL Willem, fs Willem x N

Gaat het voor deze twee poorters over een vader en een zoon? Dat zou kunnen.

Maar, zijn die twee Moreels de bewuste personages uit het artikel van R. Degryse ? Indien wél, dan zouden deze beide vanuit Brugge afkomstig ... zich ingepoorterd hebben te Nieuwpoort. Dan is het natuurlijk plausibel dat men op Willem IV Moreel een beroep deed, maar dan lijkt het er bijna op dat Willem III Moreel misschien gestorven is in Nieuwpoort of alvast kort na zijn inpoortering te Nieuwpoort (1501).

(nl.wikipedia.org ; R. Degryse, 1955)

www.vliz.be/imisdocs/publications/250101.pdf geeft het artikel van auteur R. Degryse weer, in overdruk, waar de kritische auteur zijn eigen tekst heeft gecorrigeerd ... dat het over Willem Moreel vader én zoon gaat.

F. Morreel
G. Demerre

Koning op bezoek NIEUWPORT-BAINS

Benjamin Crombez, de schepper van Nieuwpoort-Bains, heeft de koning verzocht deze magnifieke badplaats te komen bezoeken. De koning is gisteren daarop ingegaan.

Om deze dag feestelijk te maken heeft Crombez de autoriteiten van Nieuwpoort, zijn vrienden en natuurlijk ook de pers uitgenodigd.

Nadat we de mooie vlakte, met de vette weiden, die ons, behalve goede kiezers in voldoende aantallen, de fameuze beroemde Diksmuide boter bezorgd, kwamen we eerst aan in Nieuwpoort-Stad waar een uur later de Koninklijke trein zou voorbij komen.

Vele vlaggen en een ongewone drukte was er daar, waar anders een constante stilte dé gebeurtenis van de dag is.

Wij bemerkten een hele lange rij van ezelkarretjes. Het waren de bewoners van Lombardsijde en Oostduinkerke die zich naar Nieuwpoort-Bad hadden begeven om even later een stoet te vormen voor de koning.

Heel vreemd, afzakkende naar Nieuwpoort-Bad kwamen de karretjes op het zelfde ogenblik aan als onze trein. Was het omdat die spannen met lange oren zo snel waren of omwille van de traagheid van onze trein? De vertraging kan liggen aan het feit dat de wagentjes zo beladen waren. Er waren zeer veel wagentjes te kort ....

Kortom, na een vriendelijke ontvangst door onze Doornikse collega Delmée van l'Economie, die niet spaarzaam was op zijn goed humeur.

De heer Crombez had zijn gasten verwend tot 's anderendaags.

Villa Crombez.

De Koninklijke trein werd aangekondigd, dus vlug naar het station. Een groot aantal personen wachtten de koning op, die nauwelijks uit zijn wagen was gestapt, uitvoerig welkom werd geheten door B. Crombez.

Hij zei hem onder meer dat in Oostende, waar de

koning verbleef, men de Engelsen van op grote afstand kan aanwijzen, maar dat in Nieuwpoort meer Vlamingen zijn dan zand op het strand, om hem welkom te heten.

Hij voegde erbij dat, indien zijne hoogheid de voorkeur geeft aan Oostende om er te verblijven, Blankenberge binnenkort de graaf van Vlaanderen zal zien en dat Nieuwpoort-Bad de voorkeur geniet van de Koninklijke prinsessen.

De koning antwoordde met takt en gewiektheid die wij van hem gewoon zijn. Na een paar begroetingen onderhield de vorst zich met enkele personaliteiten zoals Oswald Vande Kerkhove, de nieuwe gouverneur van Henegouwen en met enkele vertegenwoordigers van de pers zoals o.m. Victor Hallaux, hoofdredacteur van la Cronique en Delmée.

Dijk 1900.

Even later trokken ze te voet, de koning met Crombez naar het strand. Omwille van lage tij was het mogelijk dat een grote menigte hem kon volgen. De gastheer bezorgde hem uitvoerige informatie over de nieuwe badplaats.

De pier (het staketsel) is heel lang, wel 1000 m wat 600 meter langer is dan die van Blankenberge. Ze dient om de ingang van de haven af te bakenen, wat de monding van de IJzer is, die in 860 "*Isera portus*" heette en later de naam Santhove kreeg. Nadat een tempeest Lombardsijde verwoestte, waarvan het affhing, werd het dan *Novus portus*, Nieuport genoemd (sic).

Het zicht dat men krijgt op het einde van de pier is schitterend. Het oog reikt vanaf een kant de open zee en aan de andere kant de rijke streek van Veurne-Ambacht maar dichterbij de formidabele duinen die eigendom zijn van Crombez waarin hij probeert wat ontwikkeling te brengen.

Men heeft echte oases gemaakt te midden de duinen. De aardappel groeit er gemakkelijk. Het is zelden dat de aanwezigheid van de mens er de grond niet vruchtbaar heeft kunnen maken (sic). Een paviljoen, genoemd "*potager*", is omgeven met een boomgaard en een lap vruchtbare grond. Het is zo, dat de genoemde oases in de duinen,

vroeger slechts bevolkt waren met enorme legioenen konijnen.

De koning liep van verrassing tot verrassing en kon zich nauwelijks de plotse belangrijkheid van Nieuwpoort-Bad bevroeden. Uiteindelijk liep de vorst op de dijk, en bezocht enkele villa's. Hij was ook getuige van een originele sliert paardevissers op garnalvangst en de landelijke koetsen, met Hollandse trekken, waarbij de paarden en de ezels met canvas bekleed waren en versieringen ter ere van de vorst. Uiteindelijk kwam de koning aan bij de schitterende woonst van Crombez. De heer Louis Crombez, burgemeester van Doornik en mevrouw L. Crombez met Benjamin Crombez broer, namen de honneurs waar.

Er werden nog anderen voorgesteld, o.m. Robert Mols de schilder, waarvan enkele doeken de woonst van Crombez sieren.

Vergeten we niet dat zijn majesteit ontvangen werd in de ontvangstzaal van Nieuwpoort-Stad door de stedelijke autoriteiten waar de burgemeester hem welkom heette.

Om vier uur bracht de trein de vorst naar Oostende. Om zes uur werden de genodigden verzameld bij Crombez voor een groot banket, waar twee tafels waren opgesteld. Benjamin zat voor aan de éne tafel en Louis Crombez de andere.

Vanuit Doornik waren er velen komen opdagen. Er waren ook autoriteiten uit Nieuwpoort-Stad, Veurne enz. De pers was er vertegenwoordigd o.m. "*L'Echo du Parlement*", "*La Chronique*", "*La Gazette de Bruxelles*", "*L'Opinion d'Anvers*", "*L'Economie de Tournai*", "*La Verité de Tournai*", "*L'Organe de Mons*", "*Le Journal de Bruges*" enz. De menu was schitterend, de wijnen overvloedig en de gastvrijheid enorm.

Op het uur dat deze regels verschijnen, zal het feest nog niet afgelopen zijn want een groot deel van de deelnemers zullen zuchten op dit mooie strand en de zee aanschouwen.

Kortom een enorme dag. De dijk waar charmante constructies zijn gezet zoals het excellente "*Hôtel de la Digue*" en "*Grand Hôtel des Bains*" stellen een zeer aangenaam aspect voor. Dit ensemble zal de vorst zeker een zeer levendige impressie hebben geboden en hem geïnspireerd hebben om deze mooie badplaats nog te bezoeken, die Crombez heeft weten te doen verrijzen uit het ooit onvruchtbare zand. Sainctelette, minister van openbare werken, vergezelde de koning.

Journal de Bruges 11-08-1878 p.2

Onderwijs

EEN KANTELMOMENT

te Nieuwpoort

Vanaf halfweg de 19de eeuw bestond het politieke landschap in Vlaanderen uit twee strekkingen : de liberale en de katholieke. Aangezien het kiesstelsel bepaald werd door een zeker niveau van belastingen waren er bvb. in Nieuwpoort slechts een paar honderd kiezers. Mannen ouder dan 25 jaar!

Dat aantal groeide naar het einde van de 19de eeuw toe, omdat het kiescijns werd verlaagd en vanaf 1893 een tweede en derde stem gegund werd, mits bepaalde 'bekwaamheidsbewijzen' aanwezig waren.

Verkozenen hadden dus meestal een zelfstandig beroep : nijveraars, dokters, juristen, ambtenaren, grondeigenaars ... zelfs brouwers, want bij hen was het inkomen en de belasting duidelijk op te sporen. Op het platteland domineerde in onze regio de katholieke strekking, maar in kleinstedelijke centra was dat niet zelden de liberale strekking. Dat was ook het geval in Nieuwpoort !

LIBERALEN

Een hoogtepunt voor deze strekking beleefde men in België in 1875 en ook in Nieuwpoort. Wie waren de vertegenwoordigers in het stadsbestuur ?

Een nijveraar, een apotheker, een dokter, een ingenieur, een gewezen vrederechter, een grondbezitter, een brouwer ... zeg maar een verzameling van onafhankelijke personen, die niet economisch onderschikt of gedomineerd waren door de katholieke zuil.

De katholieke kerk, ook de parochiegemeenschap in Nieuwpoort, had voordien een kleine eeuw geleden een trauma opgelopen door de ravage van de Franse terreur, de bezetting van ons land door de Franse politiestaat van Napoleon en een tijdelijke autocratie van een protestantse Hollandse vorst.

Er kwam een zeer liberale grondwet in het nieuwe land België, maar de kerk, als instituut voelde zich achteruit gezet in haar toonaangevende rol als "richtsnoer" voor de bevolking.

Gedurende een volle eeuw was er in Nieuwpoort geen enkele kloostergemeenschap meer. Daar waren er twee eeuwen voordien zes geweest ! Er was gedurende een eeuw geen enkele school met katholieke inspiratie : maar wel een zondagschooltje. Europa kende een resem van revoluties in een dozijn landen en niet zelden werd niet alleen de bur-

gerij betwist maar ook een instituut, dat herinnerde aan het ancien regime : de kerk. Uit de top in Rome kwamen er banvloeken tegen elke vorm van nieuwlichterij en hervorming. Dat sijpelde door in de bisschoppelijke brieven en een volgzaam gedeelte van de maatschappij - de kerken zaten nog vol - paste zich aan dat geestelijke gezag aan.

De liberalen daarentegen hadden heimwee naar de verdwenen idealen van de Franse revolutie, die voor een groot deel door Napoleon waren weggedrukt (dus ook bij ons). Elke revolte - vooral in steden - schudde aan de zelfvoldane burgerij. Bij elke schok werd iets toegegeven ...

KATHOLIEKEN

In 1875 volgde pastoor Henri Waffelaert de overleden pastoor van de Nieuwpoortse parochie op. Meteen zag hij de behoefte om een katholieke school op te richten, naast de reeds bestaande gemeenteschool. Via zijn bisschop kon hij een communautiteit Clarissen uit Brugge bewegen om een lagere school op te starten in de Hoogstraat : dat was in 1877.

Notaris L. De Puydt - een liberaal - werd voorgedragen voor de provinciale verkiezingen, want het kanton Nieuwpoort had recht op één zetel. De bisschop had vruchteloos aangedrongen via de pastoor, opdat Adolphe Kempynck - een katholiek - zich kandidaat zou stellen. Men wou van katholieke zijde ten allen prijze iemand uit de dominante liberale familie Meyne dwarszitten.

ONDERWIJS

Er was in Nieuwpoort sinds 1855 een Rijksmiddelbare school voor jongens en in 1878 kwam daar een meisjesafdeling naast.

In 1878 waren weer gemeenteraadsverkiezingen - dat gebeurde elke drie jaar voor de helft van de zetels. François Van Cuyck, Prosper Gheerbrant, Pierre Loppens, Aimé de Brauwere, Willem De Roo, Adolf Kempynck werden rechtstreeks verkozen. Vier liberalen en twee katholieken. De nieuwe kandidaten waren Pieter Deswarte en Amand Van Temsche voor de liberalen en Jean Snauwaert "*marchand de fromage et de vogelzaad*" spotte de liberale krant.

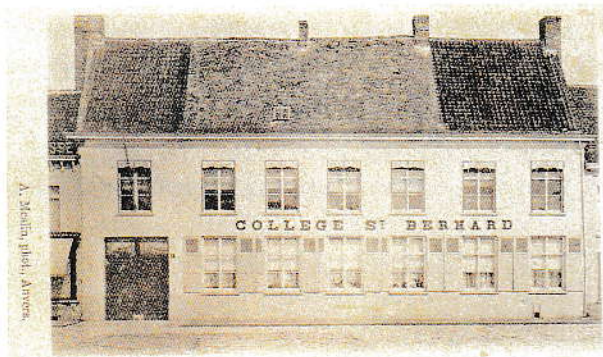
In de katholieke pers werd geklaagd : "*A Nieuport où les familles indigentes sont nombreuses, on refuse absolument tout secours aux pauvres qui envoient leurs enfants aux écoles catholiques.*" Ook in Ramskapelle : "*Ils sont privés des distributions*

extraordinaires, nécessités par le rigueurs de l'hiver."

Reactie. De Philharmonie - met liberale connotatie - was niet langer welkom in de processies. Twee katholieke raadsleden namen uit protest ontslag uit de raad : Willem De Roo en Adolf Kempynck.

EEN PLAN

Het Willemsfonds - met als boegbeeld Pieter Deswarte - stelt een viering voor bij het zilveren jubileum van de Rijksschool en het gouden jubileum van België. Dit feest zou doorgaan in 1880.

Het gasthof "De Papegaai" was een ouderwetse afspanning op het Marktplaatsje en die stond te koop in 1878. Pastoor Waffelaert haalde Willem De Roo en Adolf Kempynck aan zijn kant om dat te financieren. Elk zou de helft van de vraagstuk voor een rente lenen en August Kempynck, broer van Adolf, zou de koop sluiten. Die was brouwer en voor het publiek zou dat niet opvallen ...

Pieter Dumon, bakker, bood zich aan voor de koop en verklaarde te werken voor rekening van August Kempynck. Het was 20 augustus 1878 - feest van Sint-Bernardus - en meteen had pastoor Waffelaert een naam voor het college te Nieuwpoort ! Het terrein van de Sint-Sebastiaangilde, de bijhorende café "St. Bastiaan" en het gasthof "De Papegaai" werd reeds het jaar erop opengesteld als College voor jongens met als principaal Arseen Dehulster.

VERRASSING

"De voituren vertrekken van de Papegaai, zijn bestemd voor de Papen en de Gaaien" klonk het bij de liberalen.

Het duurde vier vijf weken vooraleer er een reactie stond in de liberale pers te Brugge - waar zeer regelmatig nieuws uit Nieuwpoort werd toegestuurd. "Van 't ongediert der papen, weg met de papen".

In Nieuwpoort-Bad trommelde Benjamin Crombez op 3 augustus 1880 wel 700 leerlingen bij elkaar uit de omringende scholen, om er een defilé mee te organiseren ten bate van het officieel onderwijs. Er was nog spottend geschreven over de moeizame start van het College : "*...un four complot dans le recrutement de ses élèves ...*"

Bij de inhuldiging van de stoomboot "Stad Nieuwpoort" spraken de schepenen Deswarte en raadslid De Puydt. Men kon niet nalaten aan de frustratie lucht te geven.

"Les gents de Nieuport ont mérité de la reconnaissance de la ville de Nieuport, trop dotée, hélas, de couvents qui n'apportent avec eux que la misère et l'ignorance." (Journal de Bruges).

En de liberaal Charles Meyne belegde op 13 mei 1880 een vergadering met 28 burgemeesters en 250 kiezers ... want hij kandideerde voor het parlement. In die tijd was de verkiezing nog niet "geheim"!

De reactie op de kansel liet niet op zich wachten. En op straat : "*Weg met de geuzen!*"

Maar met de raadsverkiezingen van 1884 ... "*la majorité, catholiques l'emportent ... avec 15 votes ... comme à Furnes*" (La Patrie).

De nieuwe meerderheid trad aan : Willem De Roo, Pierre Dumon, Adolf Kempynck, griffier Quagebeke, Jean Snauwaert, dokter Van Houtte, Polydoor Rybens.

Nu gebeurde er in Frankrijk, waar de katholieken in ons land zo voor vreesden : het katholiek onderwijs werd verboden in de scholen en zelfs de religieuze instellingen moesten sluiten. Zo kwam er in Nieuwpoort in 1884 een communautiteit op de vlucht toe van Les Dames de la Sainte Union in de Langestraat, die betalend onderwijs zouden verstrekken zowel lager, en later middelbaar onderwijs voor meisjes, maar in 't Frans. De meisjes afdeling van de Rijksschool liep daardoor leeg.

Met het banket bij de nieuwe burgemeester Willem De Roo op 14 februari 1885 in de Marktstraat ontstond er tumult op straat. Commentaar in de katholieke pers:

"Le libéralisme canaille nous y a si bien habitués qu'il est devenue ordinaire."

Er was een kantelmoment bereikt te Nieuwpoort : de katholieken in het offensief.

(J. Filliaert 1929; Gazette van Brugge, Journal de Bruges, La Patrie)

Wereldoorlog I

De Belgische Standaard
nr. 712 zaterdag 14 juli 1917

Op 't Vlaandersche front De Duitse aanval tegen Nieupoort

Redactie Juul Filliaert

"Het laatste Engelsch ambtelijk bericht heeft ons het begin gemeld van de bedrijvigheid die op 't Vlaandersche front voor de eerste weken wordt verwacht.

De Duitschers hebben natuurlijk sinds dagen de ongewone werkzaamheid op en achter het gevechtsfront der Vlaandrens moeten bemerken en er het logisch besluit uit getrokken dat ze in een nabij tijd iets op de maag zouden gedrukt worden. Maar zooals dit gewoonte is bij den vijand, heeft hij willen peilen eerstens om zeker te zijn, vervolgens om zoo mogelijk de bereddering van het offensief in aantocht te belemmeren.

Deze peiling gebeurt nu sinds enkelen tijd, dagelijks, op het Belgisch front. Overal tasten de Duitschers om zeker te zijn inzake de nieuwe sterkte van het Belgisch front. Dat verklaart die dagelijkse ritten, tegen onze voorposten, ritten die nu en dan, zoo o.m. zuidelijk Dixmude de kenteekenen vertoonen van een aanval in regel.

The Missing.

De poging tot belemmering van onze actie hebben de Duitschers met uitnemende hevigheid geplaatst tegen Nieupoort en heel de noordelijke sector waar de Engelschen de plaats van de Franschen hadden ingenomen.

Dit front heeft dikwijls reeds verrassingen opgeleverd en 't was niet zonder reden dat er mocht verwacht worden dat de Duitchers hun poging zouden geplaatst hebben in den duinensector waar op 4 November 1914, de Belgische troepen in een hinderlaag werden gelokt.

Het moet er echter aan toegevoegd dat luttel da-

gen nadien den Duitschers eene zelfde poets gespeeld werd door de Franschen die de strijdlinie terugbrachten tot vóór Lombardzyde, en Nieupoort ruimte gaven.

De Engelschen, nog niet helemaal vertrouwd met de streek, mochten er zich aan verwachten dat de Duitschers hier een poging zouden wagen, die dan nog dit voordeel kon bijbrengen Nieupoort te bedreigen, Nieupoort de sleutel van de verdediging in 't noorden. Maar niemand had deze poging zoo vroegtijdig ingezien.

Na een beschieting die vier en twintig uren duurde en die in hevigheid de kanonnade van Yper overtrof; die zich uitstreckte van aan de zee tot aan Ramscapelle en waarin groote stukken en hoogen toonvoerden, vielen de Duitschers aan op het front gelegen tusschen de zee en de steenweg van Lombartzijde naar Nieupoort. Terzelfder tijde namen ze de verkeerswegen en de dorpen, ver achter het front gelegen, onder vuur zoodanig dat tot ontroofing van talrijke dorpen door de krijgsoverheid moest besloten worden.

Het gevecht werd verwoed gevoerd op de strook gronds van af het "Hoorwerk" tot de zee. De Engelsche artillerie kon onmogelijk den vereischten steun in 't gevecht geven, daar men met de opstelling nog bezig was. Het aanvoeren van reserves en hulptroupen werd onmogelijk. De bruggen over den Yzer geslagen werden stukgeschoten en reserve kon alleen langs de sassen naar 't gevecht trekken; maar deze plaats werd, natuurlijk, door de Duitschers, razend, onder vuur genomen.

Bijna heel afzonderd, hielden de Engelschen in den sector van Nieupoort tot de Zee wanhopig stand, maar konden onmogelijk het pleit ten hunnen gunste beslechten en moesten dan ook de verovering van dezen sector door de Duitsers lijdzaam onderstaan.

-----Censuur-----

De Duitschers meenden ook de stad te benaderen langs den weg van Lombartzijde maar hier kon hulp worden geboden en bleef hun poging stropen halverwege Lombartzijde-Nieupoort.

Van aan zee tot rechtover den ouden Vuurtoren moeten de Duitschers thans op den rechteroever van den Yzer genesteld zitten. Een gevaarlijke positie om handhaven zal het wezen, indien de Engelschen door een tegenaanval veld kunnen winnen naar Lombartzijde en dus den vijand zijdelings vermogen te beschietsen. En dit is een noodzakelijkheid om de verdere ontwikkeling van den strijd met gunstig gevolg toe te laten."

Dit is een afspiegeling van een dramatische episode die zich heeft afgespeeld op 11 juli 1917. De Britten hadden de Fransen afgelost in Nieuwpoort, om in overleg met het Ieperse front een aanval op te zetten, gericht tegen de Noordzeehavens. Operatie "Hush".

De actie richting Passendale was een pijnlijke gruwelijke misrekening zoals de oorlogsgeschiedenis ons leert, maar de bedoelde actie bij Nieuwpoort eveneens!

De Duitsers voelden blijkbaar aan dat er iets op til was en vielen eerst aan in de duinen van Lombardsijde, waar net vijfduizend Britten over de loopbruggen van de havengeul waren toegekomen.

Dat was de operatie "Strandfest".

Doordat de vlottende bruggen stuk werden geschoten zaten de Britten in de val en niet minder dan

1 300 werden krijgsgevangen gemaakt. Meer dan 3000 sneuvelden of verdronken bij de poging om te ontkomen. Slechts vijfenzeventig man konden zich zwemmend redden.

De Duitsers hadden voor het eerst hier mosterdgas gebruikt en vlammenwerpers. Met hun luchtfotografie waren ze behoorlijk op de hoogte over de frontsector.

Met verstomming hadden de gevluchte Nieuwpoortenaren in Sint-Idesbald vooraf gezien hoe de Britse (beroeps)soldaten met muziek voorop, op klaarlichte dag vertrokken waren richting Nieuwpoort!

[A. Vanhoucke]

Toen de Duitse artillerie in alle hevigheid in actie kwam, vielen er bijna tweehonderd Britten als slachtoffer bij het kruispunt van de Polderstraat-Kinderlaan ... wat de naam kreeg van "Death Corner" ! [G. Dutrieue]

(K. Jacobs 2007); www.rudolfsiffer.be/galleria2013/NieuwpoortEuThan/.../0710Strandfest.htm

red. G. Demerre

In Memoriam

Honoré Boydens

1921-2017

Over een spanne van meer dan 50 jaar heeft een erudiet persoon zoals Honoré Boydens zich bewogen in het culturele en intellectuele leven van Nieuwpoort. Er is een tijd geweest dat men verwoed aan het zoeken was om een "quiz" of een "zoektocht" te organiseren, waar Honoré eens niet de eerste prijs won.

Na een succesrijke officier- & instructeur-carrière begon hij een tweede beroep bij het rijksregister, waarna hij een bezeten genealoog en archiefpluizer werd. Oud schrift, moderne en oude talen vormden voor hem een uitdaging.

Niet zelden kunnen wij nu nog uit zijn nota's leren. Vijfentwintig jaar was hij een sterkhouders van het Beauvarlet-kamerkoor, vijfentwintig jaar zat hij in de Cultuurraad bij de werkgroep geschiedenis en vijfentwintig jaar stimuleerde hij onze Vrienden van het Patrimonium sinds hun start in 1992.

Colofon

Redactieadres:

Vrienden van het Patrimonium
p/a Kaai 50 – 02/04 – 8620 Nieuwpoort
Verantwoordelijke uitgever G. Demerre
Canadalaan 61 - 8620 Nieuwpoort

Ook te raadplegen op: www.nieuwpoort.be

